

Egeresi Zoltán¹ Oroszország és a Közel-Kelet kapcsolata az ukrajnai agresszió előtt és után

Vezetői összefoglaló

- Az ukrajnai háború 2022. február 24-ei orosz eszkalációját megelőzően Oroszország a közel-keleti térség szinte valamennyi államával jó, de legalábbis pragmatikus kapcsolatokat ápol;
- A közel-keleti országok a háborúra saját külkapcsolati rendszerük és érdekeik alapján reagáltak: jól lehet nem csatlakoztak a nyugati szankciókhoz, de az ENSZ-ben jellemzően a Nyugattal szavaztak, a gazdagabb államok humanitárius segítséget nyújtottak Ukrajnának, mindeközben számos állam, főleg Törökország és az Egyesült Arab Emírségek igyekszik gazdaságilag is profitálni a helyzetből;
- A kezdeti útkeresés után Moszkva partneri viszonyt épített ki Iránnal, elsősorban hadiipari együttműködés terén;
- A csapatkivonások ellenére Oroszország megőrizte közel-keleti katonai és politikai befolyását, érdemben nem gyengült katonai jelenléte Szíriában és Líbiában, s ezen keresztül továbbra is meghatározó politikai aktor maradt – célja a status quo és korábbi pozícióinak megtartása, továbbá az újabb háborús konfliktusok (például Törökország szíriai intervenciójának a) megakadályozása;
- Az orosz-ukrán háború kedvezőtlen következményei (pl. az élelmiszerárak emelkedése) krízis-multiplikátorként hatottak a régióra, azonban egyelőre sikerült elkerülni a nagyobb társadalmi feszültségek kirobbanását, köszönhetően többek között a 2022 nyarán aláírt gabonaszállítási egyezménynek.

Vlagyimir Putyin hatalomra kerülése (2000) óta Moszkva komoly erőfeszítéseket tett az közel-keleti orosz pozíciók megerősítésére; 2015-től a szíriai háborúba történő nyílt beavatkozását követően pedig jelentős lokális befolyásra és presztízsrre tett szert. Később, kihasználva a líbiai polgárháborút, hídfőállásokat szerzett az észak-afrikai országban, az ún. asztanai folyamat révén pedig Iránnal és a NATO-tag Törökországgal egy tárgyalóasztalhoz ülve jelentős mértékben befolyásolta a szíriai polgárháború alakulását. Tette mindent úgy, hogy alapvetően jó kapcsolatot tudott kialakítani az Egyesült Államokkal közeli viszonyt ápoló Izraellel, Szaúd-Arábiával és Egyiptommal is.

A 2022. február 24-én megindult ukrajnai orosz támadás azonban merőben új helyzetet eredményezett. Ez nem hagyta érintetlenül az orosz vezetés közel-keleti kapcsolatait sem, hiszen a pár naposra tervezett (hatalomátvételt kikényszerítő) intervenció egy lassan egy éve zajló, elhúzódó, Ukrajnát számos tekintetben messze túlnövő geopolitikai konfliktussá vált.

Az jelen elemzés célja, hogy átfogó képet adjon az orosz-ukrán háború közel-keleti hatásairól, különös tekintettel Oroszország és a régió kapcsolatára. Mivel a háború következtében a közel-keleti orosz befolyás változásán túlmutató tényezők is szerepet játszanak (például az ukrán és az orosz gabonaszállítmányok kérdése, az olaj és gáz árának növekedése, hogy csak a látványosabb jelenségeket említsük), ezeket a gazdasági-társadalmi hatásokat is górcső alá kívánja venni elemzésünk.

Oroszország és a Közel-Kelet

Általános jellemzők

A hidegháború alatt a Szovjetunió jó kapcsolatokat igyekezett kiépíteni számos közel-keleti, különösen a monarchiát köztársaságra cserélő országgal. Az 1950-es évek közepétől egyre szorosabb kapcsolat alakult ki Szíriával, 1971-től kezdve Tartus kikötőjét orosz hadihajók használhatták, Egyiptomba pedig több ezer katonai szakértő érkezett az 1960-as években. Azonban a hidegháború évtizedei alatt az is kiderült, hogy Moszkva nem képes egy komoly és lojális szövetséges rendszer kiépíteni a térségben (lásd a Camp David-

¹ Egeresi Zoltán (egeresi.zoltan@uni-nke.hu) az NKE EJKK Stratégiai Védelmi Kutatóintézet tudományos munkatársa, a szerző ezúton mond külön köszönet Boros Petrának, az SVKI gyakornokának, aki közreműködött a források összegyűjtésében.

i egyezményeket Egyiptom esetében, amely már Anvar Szadat hatalomra lépése elejétől egyre inkább az Egyesült Államok felé közeledett), s hogy a potenciális partnerek önjáróak és akár a szovjet érdekekkel is képesek szembenemenni. Persze a Szovjetunióval kooperáló országok azért is lehettek önjárók – vagy éppen egyezhettek ki az Egyesült Államokkal –, mert Moszkva minden katonai támogatása ellenére sosem kötelezte el magát itteni szövetségesei mellett, nem volt érdeke a közel-keleti válságok – jellemzően az arab-izraeli viszony – rendezése, sokkal jobban szolgálta érdekeit a konfliktus elhúzódása,² amely garantálta, hogy továbbra is fontos, „keresett” szereplő legyen a régióban. Ezt a pragmatizmust jól mutatja, hogy az iraki-iráni háborúban (1980-1988) Moszkva mind az iraki, mind az iráni félnek szállított fegyvereket.³ A Szovjetunió fennállásának legvégén nem hártott érdemi akadályt az amerikai koalíció vezetete első öbölháború elé sem. A Szovjetunió összeomlása után, az 1990-es években pedig a jóval kisebb kapacitásokkal rendelkező Oroszországi Föderáció fókuszja is máshová került, akciórádiusza – legalábbis egy időre – lecsökkent a Közel-Keleten.

A Putyin-éra kezdetén megindult egy lassú visszatérés a régióba. Az orosz befolyás növekedését több tényező segítette: a szovjet időkhöz képest jóval pragmatikusabban járhattak el a diplomaták, hiszen nem kellett ideológiai megfontolásokat is szem előtt tartaniuk, másrészt a közel-keleti versengő heteropolaritás (különböző kisebb és nagyobb hatalmak regionális versengése, élén Törökországgal, Iránnal, Izraellel, Szaúd-Arábiával, Egyiptommal) felkínálta a beavatkozási lehetőségét, különösen, hogy a közel-keleti országok Oroszországban a kiegyensúlyozó szerepét látták, aki képes segíteni őket vagy éppen korlátozni ellenlábasaikat. Mindezt aláhúzta az Oroszország által kritizált 2003-as iraki beavatkozás, illetve az Egyesült Államok lassú kivonulása Irakból (2011-ben kivonták a csapatokat, hogy azután az Iszlám Állam ellen, lényegesen korlátozottabb erővel visszatérjenek),⁴ tágabban véve az ellentmondásos amerikai külpolitika, amely újabb lehetőséget adott Moszkvának, hogy újraépítse és -formázza közel-keleti kapcsolatait, s akár az Egyesült Államokkal szemben is a kiegyensúlyozó félként jelenhessen meg.

A kapcsolatok normalizálásának fontos kezdeti lökést adott, hogy Moszkva leírta egyes országok esetében a szovjet időkből maradó adósságokat, így új fejezetet lehetett nyitni a gazdasági kapcsolatokban. Algéria esetében például 4,7 milliárd dollárt engedett el 2006-ban, s Algír még ebben az évben 7,5 milliárd dollár értékű fegyvervásárlást jelentett be, amivel a maghrebi ország az egyik legfontosabb orosz fegyverimportőrré vált, s az újabb megrendeléseknek köszönhetően jelenleg is az.⁵

A közel-keleti hatalmi viszonyokba a 2000-es évek folyamán Oroszország nem avatkozott be, s bár egyes esetekben – Irak megtámadása – bírálta az Egyesült Államokat, de bizonyos kérdésekben, például az Irán elleni szankciónál a nemzetközi közösséggel együtt járt el. A 2011-ben kezdődő ún. arab tavasz azonban új helyzetet teremtett az egész régióban. A folyamat kezdetén az éppen akkor elnöki pozícióban lévő Dmitrij Medvegyev nem látott komoly veszélyforrást a fejleményekben, így például Moszkva nem vétőzta meg az ENSZ-ben a NATO líbiai beavatkozását. Vlagyimir Putyin azonban – aki 2012-ben tért vissza az államfői székbe – a „narancsos forradalmak” régiós manifesztációjának tekintette az autoriter vezetők egymás utáni bukását. Mivel a régióban Moszkvának egyedül Szíriával volt szorosabb kapcsolata, illetve az egyetlen, nem poszt-szovjet térségben lévő orosz támaszpontnak (Tartus kikötője) is ez az ország adott otthont, így stratégiai érdekként jelent meg az egyre nehezebb helyzetbe kerülő Aszad-vezetés megmentése.⁶ Ez a törekvés ráadásul egybevágott az orosz külpolitika konzekvens legitimitás-pártiságával és Moszkva terrorizmus ellenes politikájával is, mivel az Észak-Kaukázusban, különösen a 2000-es évek folyamán, saját terrorellenes harcait is meg kellett vívnia.⁷ Ráadásul a különböző dzsihádisták csoportok térnyerése következtében előbb Szíriában, majd az Iszlám Állam terjeszkedésének eredményeként Irakban is nagy számban jelentek meg orosz állampolgárok.⁸

² Sz. Bíró Zoltán: A Szovjetunió és Oroszország a Közel-Keleten (2017). Világtörténet. 39. évfolyam 4. szám 597-618.

³ i.m.

⁴ Kemény János: Az amerikai-iraki védelmi együttműködés helyzete napjainkban. Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle. 10. évfolyam 4. szám 56-66.

⁵ Dalia Ghanem: The “Comrades” in the Maghreb 2021 Russia Rising Putin’s Foreign Policy in the Middle East and North Africa (szerk. Dimitar Bechev, Nicu Popescu, Stanislav Secieru) I. B. Tauris 117-122. 2021

⁶ Sz. Bíró Zoltán: A Szovjetunió és Oroszország a Közel-Keleten (2017). Világtörténet. 39. évfolyam 4. szám 597-618.

⁷ Ablaka Gergely – Deák, András György – Csiki Tamás – Egeresi Zoltán – Etl Alex – Háda Béla – Jójárt Krisztián – Kemény János – Péczeli Anna – Pénzváltó Nikolett – Rác András – Tálás Péter: [Az amerikai-iráni viszony legújabb kiéleződésére adott nemzetközi válaszok](#) [online] Forrás: svki.hu [2023. 01. 27.]

⁸ Maria Tsvetkova: [How Russia allowed homegrown radicals to go and fight in Syria](#) [online] 2016.05.13. Forrás: reuters.com [2023. 01. 25.]

A 2015 szeptembere mindenképp korszakhatárnak tekinthető, hiszen a szíriai kormány kérésére Oroszország ekkor „tért vissza” katonailag a régióba (a 2020 elején felröppent hírek ellenére az orosz vezetést nem Qászem Szolejmani tábornok, az iráni Forradalmi Gárda al-Qudsz-erői parancsnoka győzte meg a beavatkozásról).⁹ Az orosz katonai repülőgépek átvették az irányítást az ország légtérének jelentős része felett (Keleten az Egyesült Államok vezette koalíció légicsapásai miatt nem), ami megkerülhetetlenné tette Moszkvát számos régiós szereplő számára.¹⁰

Mint azóta kiderült, az orosz haderő bevetése eldöntötte a háború kimenetelét is: Moszkva a nemzetközi és a hazai médiában sokat hangoztatott Iszlám Állam elleni harc helyett valójában a különböző felkelő csoportok felszámolására és az Aszad-rezsim stabilizációjára koncentrált.¹¹ Ez persze konfliktushoz vezetett az ellenérdekeltelekkel, elsősorban Törökországgal. Amikor 2015 novemberében török gépek lelőtték a légtérrel megsértő Szu-24-es vadászbombázót, akkor a válaszképpen bevezetett gazdasági szankciók a török külpolitikát Aszad-ellenességének átgondolására készítették. A 2016 nyarán bekövetkezett török-orosz kiegyezés után Ankara lényegében felhagyott a rezsim megdöntésére irányuló erőfeszítésekkel (2016 végén Aleppót is foglalták a szíriai csapatok). A megegyezés továbbá megnyitotta az utat az észak-szíriai, a különböző kurd és Iszlám Állam ellenőrzése alatt lévő területek elleni török intervenciók előtt, azonban fontos hangsúlyozni, hogy ezek mindig Oroszországgal egyeztetve történtek (sőt, arra is volt példa, hogy Oroszország az elfoglalt kurd ellenőrzés alatt álló települések kiűrésére kötelezte a törököket).¹²

Aleppó elfoglalása után életre hívott asztanai folyamat célja a szíriai konfliktus menedzselése volt, amely először de-eszkalációs zónákat hozott létre, majd ezek orosz (és iráni) támogatással történő felszámolásához vezetett. Kivételt a török „védőernyő” alá kerülő Idlib tartomány jelentette, ahova a zsugorodó zónákból megegyezések alapján tehették át székhelyüket a különböző fegyveres csoportok.

A különböző zónák felszámolását követően, 2018-ban, Idlib ellen fordultak a szíriai fegyveres erők; az év szeptemberében Szocsiban tartott találkozón Erdoğan és Putyin megállapodtak ugyan, hogy a törökök kontrol alatt fogják tartani a különböző dzsihadista csoportokat (főleg az al-Káidához köthető Hayat Tahrir al-Sámot),¹³ de amikor a törökök kudarcot vallottak, s folytatódott a szíriai és orosz katonák elleni támadások, újraindult az offenzíva, az idlibi terület 'leszalámizása' érdekében. A 2019 végén már jelentősebb sikereket elérő támadás végül 2020 februárjában török részről nyílt katonai akciót tett szükségessé (Tavaszi Pajzsa hadművelet), amelyet március 5-én egy Moszkvában aláírt fegyverszüneti megállapodás zárt le.¹⁴ Noha a harcok azóta sem szüntek meg Észak-Szíriában, nagyobb katonai intervencióra egyik fél részéről sem került sor. Végezetül orosz katonai akciók – különösen jó mediatizáltságuknak köszönhetően – jelentős mértékben növelték az ország presztízsét és pozitív megítélését nemzetközileg, illetve az arab világban. Mindezt relatíve alacsony költségek mellett; az elért győzelmek ugyanis kiváló reklámot jelentettek az orosz haderőreformnak és fegyverkereskedelemnek is. A szíriai beavatkozással ráadásul Oroszország demonstrálta, hogy képes a határaitól messze is sikeres intervenciót végrehajtani, „menedzselni” egy konfliktust, miközben a Nyugat számos vezető állama messze nem volt képes (vagy nem akart) ilyen határozottsággal fellépni. Annak ellenére is így volt, hogy az orosz sikereket olykor kellemetlen helyzetek színesítették, mint 2018 februári amerikai-orosz összeütközés, amikor az amerikaiak csapást mértek a Wagner orosz katonai magánvállalat egyik alakulatára, mintegy 70 katonát megölve.¹⁵

Oroszország tehát sikeresen stabilizálta az Aszad-rezsim helyzetét és a szíriai folyamatok meghatározó alakítója lett két másik regionális hatalom, Irán és Törökország bevonásával. Eközben felértékelődött e két állam számára is: a rendszeres találkozóknak és a különböző problémák menedzselésének köszönhetően Törökország esetében az Egyesült Államokkal szemben komoly kiegyensúlyozó erővé vált, miközben

⁹ John. W. Parker: [Qassem Soleimani: Moscow's Syria Decision – Myth and Reality](#) [online] 2020.02.04. Forrás: inss.ndu.edu [2023.01.27.]

¹⁰ Anton Lavrov: Russia in Syria: A Military In: Dimitar Bechev – Nicu Popescu – Stanislav Secrieru (szerk.): Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa, I. B. Tauris 31-38. 2021

¹¹ Florence Gaub: The Nonwar on Daesh Russia In: Dimitar Bechev – Nicu Popescu – Stanislav Secrieru (szerk.): Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa, I. B. Tauris 39-44. 2021

¹² Egeresi Zoltán: [Törökország Szíria-politikájának változása: a főbb dinamikák](#) [online] 2020. Forrás: kki.hu [2023.01.27.]

¹³ Maria Tsvetkova: [Russia and Turkey agree to create buffer zone in Syria's Idlib](#) [online] 2018.09.18. Forrás: reuters.com [2022.01.24.]

¹⁴ Egeresi Zoltán: [Idlibtől Edirnégig: kettős válság a török határoknál](#) [online] 2020. Forrás: svki.hu [2023.01.27.]

¹⁵ Rácz András – Jójárt Krisztián: [A Deir ez-Zór incidens: amerikai légicsapás a Wagner orosz zsoldosai ellen Szíriában](#). SVKI Elemzések 2018/8 [online] forrás: svkk.uni-nke.hu [2023.01.27.]

Iránnal is jelentős mértékben javult a kapcsolata. Ez pedig a 2022 februárjában induló háborút illetően befolyásolta a két közel-keleti ország viselkedését.

Kétoldalú kapcsolatok

A szíriai beavatkozás közelebb hozta Moszkvát Irán szövetségi rendszeréhez (2015 szeptemberében bagdadi központtal egy négyoldalú, orosz–iraki–iráni–szíriai terrorellenes információs központ létrehozásáról született döntés),¹⁶ azonban ez nem jelentett teljes orosz elköteleződést. Oroszország a szíriai háborút egy tágabb nemzetközi konfliktus részeként látta, amely nemcsak az amerikai hegemoniaépítés lehetőségének korlátozását, de saját nagyhatalmi státuszának növelését is jelenti. A konfliktusban résztvevő másik két külső szereplővel, Iránnal és Törökországgal szemben az orosz vezetés egyensúlyozó politikát folytat, s noha meghatározó szereplője az Aszad-rezsim fenntartásának, sem Törökországot, sem Iránt nem mellőzheti vagy szoríthatja ki Szíriából – ami az orosz képességek véges voltát is bizonyítja. A szíriai gazdasági koncessziókat illetően is felmerültek nézeteltérések Teheránnal, most nem is beszélve az Izraellel és a Szaúd-Arábiával fenntartott kapcsolatokról vagy az izraeli légitámadások engedélyezéséről Szíriában, amik bizalmatlanságot is szülnek az orosz–iráni relációban.

Az említett nehézségek ellenére az iráni-orosz viszonyban a szíriai jelenlét egyértelmű közeledést hozott az utóbbi években. Ennek megvoltak már a korábbi előképei is: Szovjetunió felbomlása gyökeresen új geopolitikai helyzethez vezetett a két szereplő között, amely már az 1990-es évek elejétől kezdve pragmatikus együttműködésre sarkallta a feleket. Így például a tádzsik polgárháború idején, noha más szereplőket támogattak, végül képesek voltak stabilizálni az országot. A Kaukázusban – noha más okok miatt – szintén mindketten Örményországot támogatták az 1990-es évek elején az első karabahi háborúban, illetve a 2020-as második karabahi háború óta mindkét állam tart Azerbajdzsán, illetve a török-azeri szövetség megerősödésétől.

Oroszország – több más érintett állam diplomáciai erőfeszítéseivel együtt – 2018-ban elérte, hogy rendezzék a Kaszpi-tengeri határokat a partmenti államok között. Noha ezzel Irán nyert a legkevesebbet (s még mindig nem ratifikálta a megegyezést),¹⁷ az energetikai együttműködés új távlatait megnyitó szerződés elméletben legalábbis mérsékelte a különböző országok közötti vitákat.

Az orosz–iráni együttműködés másik lényeges pontja az atomenergia lett. Még 1995-ben Borisz Jelcin idején szerződést írtak alá a buseri atomerőmű építéséről. A megromló amerikai–iráni viszony láttán aztán Oroszország a következő évtizedekben megpróbált ellensúlyozni egyrészt az üzleti érdekei és úgy általában a jó iráni kapcsolatok megtartása, másrészt a nemzetközi közösség részéről az iráni atomprogram kapcsán rá nehezedő nyomás között. Ebben a helyzetben jellemzően a nemzetközi megegyezés híve volt, így Moszkvában – egyik aláíróként - örömmel fogadták a Közös Átfogó Cselekvési Terv (Joint Comprehensive Plan of Action – JCPOA) 2015-ös megkötését, s természetesen elítélte az Egyesült Államok kivonulását belőle 2018-ban. Sőt, ezután is támogatta annak fenntartását és folytatta együttműködését Iránnal.¹⁸ Az amerikai–iráni kapcsolatok megromlása, a szankciók és a diplomácia/katonai nyomásgyakorlás pedig Iránt is Moszkva felé orientálják, ami egy értékes partneri kapcsolatot jelent a Közel-Kelet egyik meghatározó államával. Ugyanakkor Oroszország mindenképp el akarta kerülni egy háborús konfliktus kirobbanását a térségben, amit jól mutat Putyin Qászem Szolejmání 2020 eleji meggyilkolását követő látogatása Damszkuszban és Ankarában.¹⁹

Annak ellenére, hogy Szíriában az Aszad-rendszer mellett kötelezte el magát Oroszország, képes volt jó kapcsolatokat kiépíteni Izraellel és Szaúd-Arábiával is, amely országok Iránnal meglévő hatalmi ver-

¹⁶ Wolfgang Mühlberger – Marco Siddi: [In From The Cold: Russia's Agenda In The Middle East And Implications For The EU](#) [online] Euromesco Policy Brief No. 91. 2019.02.04. Forrás: euromesco.net [2023. 01. 27.]

¹⁷ Paul Globe: [Iran Won't Ratify 2018 Caspian Delimitation Treaty Until Key Issue Is Clarified – OpEd](#) [2021.07.01.] Forrás: eurasiareview.com [2023.01.27.]

¹⁸ Carol R. Saivetz: Russia and Iran: It's Complicated In: Dimitar Bechev – Nicu Popescu – Stanislav Secieru (szerk.): *Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa*, I. B. Tauris 67-76., 2021

¹⁹ Ablaka Gergely – Deák, András György – Csiki Tamás – Egeresi Zoltán – Etl Alex – Háda Béla – Jójárt Krisztián – Kemény János – Péczeli Anna – Pénzváltó Nikolett – Rácz András – Tálás Péter: [Az amerikai–iráni viszony legújabb kiéleződésére adott nemzetközi válaszok](#) [online] Forrás: svki.hu [2023. 01. 27.]

sengése és az Iránnal kapcsolatos fenyegetéspercepcióik miatt egyedülálló diplomáciai eredménynek tekinthető. A siker mögött az áll, hogy Moszkva képes volt mindkét ország vezetését meggyőzni, hogy Irán szíriai megerősödésének gátját is ő jelenti.²⁰

A szaúdi kapcsolatok szorosabbra fonódásában²¹ nagy szerepet játszottak Putyin látogatásai, a szaúdi király 2017-es moszkvai útja, illetve Mohammed bin Szalmán koronaherceg ezt követő oroszországi útjai. További komoly erősítő tényező volt a 2016-ban aláírt OPEC+ megállapodás (lásd később), ami a gazdasági együttműködést fonta szorosabbra a két ország között. Moszkva az Öböl Menti Együttműködési Tanács (Gulf Cooperation Council – GCC) kontra Katar konfliktusban is ügyesen egyensúlyozott a két fél között, és sikeresen építette kapcsolatát a katari vezetéssel. Dohával főleg a 2013-as uralkodóváltás után indult meg a közeledés (korábbiakat illetően a katariak nehezményezték, hogy 2004-ben a területükön követtek el sikeres merényletet a Zelimhan Jandarbijejev, volt csecsen elnök ellen, az oroszok pedig egy, a nagykövetség elleni 2011-es támadás után szűkítették a diplomáciai kapcsolatokat).²² Az új emír 2016-ban és 2018-ban is látogatást tett Oroszországban, 2019 márciusában pedig Szergej Lavrov a blokád ellenére Dohából egyenesen Rijádba repült, ezzel is demonstrálva Oroszország erejét. A közeledés ugyan politikailag kevés hasznot hozott, hiszen Moszkvának nem sikerült érdemben közvetíteni a felek között, ellenben gazdaságilag az utóbbi évek gyümölcsözőnek bizonyultak: növekedtek a katari befektetések Oroszországban. A kapcsolatok az Egyesült Arab Emírségekkel is inkább gazdasági dimenzióban maradtak.²³

Míg tehát alapvetően gazdasági vonal dominált az öböl menti relációban, kifejezetten szorossá váltak a politikai kapcsolatok Egyiptommal, amely Moszkva egyik legfontosabb régiós szövetséges lett. Már az 1990-es évek végétől megindult a korábbi évtizedben megromlott viszony rendezése; Putyin 2005-ös és 2007-es látogatásai pedig még nagyobb lendületet adtak ennek a folyamatnak. Az Arab tavasz, s különösen Abdel Fatah al-Szisi 2013-as hatalomátvétele pedig új fejezetet nyitott a bilaterális kapcsolatokban: az amerikai viszony elhidegülése miatt Oroszország felértékelődött az új vezetés számára. Szisi hatalomátvétele utáni találkozóin Vlagyimir Putyinnal nemzetközi presztízst és legitimitációt jelentettek számára, s egyúttal szorosabbra is fűzték az együttműködést. Létrehozták a védelmi- és külügyminiszterek rendszeres találkozási járatát szolgáló 2+2-es formátumot, illetve 2015-ben egy katonai és technikai együttműködésért felelős bizottságot is felállítottak.²⁴

Egyiptom támogatta diplomáciailag a szíriai de-eszkalációs zónák létrehozását, illetve Oroszország számára szintén hasznos partnerséget jelentett az Öböl-államokkal való kapcsolatok javításában. A líbiai polgárháborúban Moszkva és Kairó egyaránt Haftar tábornokot támogatja (bár az előbbi igyekszik megtalálni a modus vivendit Tripolival is, arra az esetre, ha Haftar kiesne a képből); az oroszok Egyiptomon keresztül szállítanak fegyvereket az országba, s az egyik határközeleli bázist is használják a Líbiában tevékenykedő orosz különleges erők.²⁵ A két ország közötti katonai együttműködés fontos eleme fegyvervásárlásokon és tengeri hadgyakorlatokon kívül a terrorizmus elleni harc, különösen azóta, hogy 2015 októberében 224 ember halálát okozva egy orosz utasszállítót lelőttek az Iszlám Állam terroristái a Sínai-félsziget fölött.²⁶ Moszkva válaszul leállította a közvetlen járatokat; ugyan ezek két év múlva újraindultak, de a korábbi három milliós éves turistaszám nem tért vissza, 150 ezer fő körül maradt. Az orosz-egyiptomi egymásra találás azonban nem írja felül az egyiptomi külpolitika alapvetően Egyesült Államok és az öböl menti államok irányába való elköteleződését, amit Moszkvában is pontosan tudnak.

A szíriai beavatkozás az izraeli-orosz kapcsolatokra is jelentős hatással volt. Ugyan már 2000-es évektől kezdve jó viszony alakult ki az izraeli vezetés és Vlagyimir Putyin között, s az orosz kormányzat jó

²⁰ Julien Barnes-Dacey: Russia and the "Resistance Axis" In: Dimitar Bechev – Nicu Popescu – Stanislav Secieru (szerk.): Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa, I. B. Tauris 77-84., 2021

²¹ Az 1990-es és 2000-es évek elején Moszkvában az iszlamista terrorizmus támogatójának tekintették Szaúd-Arábiát, ami az észak-kaukázusi felkeléseket illetően okozott gondokat.

²² Dimitriy Frolovsky: [Russia and Qatar: The Middle East's newest pragmatic friendship?](#) [online] 2019. 04. 01. Forrás: jpost.com [2023. 01. 25.]

²³ Dmitriy Frolovskiy: Understanding Russia-GCC Relations In: Dimitar Bechev – Nicu Popescu – Stanislav Secieru (szerk.): Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa, I. B. Tauris 97-106., 2021

²⁴ Alexey Khlebnikov: Russia and Egypt: A Precarious Honeymoon In: Dimitar Bechev – Nicu Popescu – Stanislav Secieru (szerk.): Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa, I. B. Tauris 107-116 2021

²⁵ Molnár Anna – Molnár Éva – Takács Lili – Vecsey, Mariann: A nemzetközi jelenlét Líbiában 2011-től napjainkig. Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle 2019. 2. 94-124.

²⁶ Yusri Mohammed – Ahmed Mohamed Hassan: [Russian airliner with 224 aboard crashes in Egypt's Sinai, all killed](#) [online] 2015.10.31. Forrás: reuters.com [2023. 01. 25.]

néven vette azt is, hogy Tel-Aviv nem ítélte el a 2008-as grúzai háborút, illetve a Krím 2014-es annektálását sem, s nem léptetett életbe szankciókat sem a kelet-ukrajnai harcok miatt (ezzel Izrael Moszkva számára a kevés, nyugati haditechnológia forrásául szolgáló ország egyike maradt)²⁷, azonban az orosz haderő megjelenése a szomszédos országban a korábbiaknál nagyobb kooperációt igényelt. Az orosz beavatkozás után szinte rögtön sor került egy Netanjahu-Putyin találkozóra Oroszországban, ami két fél közötti koordinációt volt hivatott biztosítani.²⁸ A rendszeres izraeli csapásmérések szíriai célpontok ellen – 2017 és 2022 között például 400 ilyen támadást hajtottak végre²⁹ – csak Oroszország engedélyével lehetségesek.

Végezetül meg kell említeni Törökországot, mint a régió egyik meghatározó szereplőjét. Oroszországot egy több évszázadon és érdekszférákon átívelő kapcsolat köti össze Törökországgal.³⁰ A szíriai konfliktus már említett dinamikája miatt Moszkva és Ankara között egy pragmatikus kapcsolat alakult ki az utóbbi években, amely kezelhetővé tette az érdekellentéteket Szíriában, de más területeken is. Törökország szíriai gyengeségét kihasználva Oroszország nyomást tud gyakorolni Ankarára, egyúttal az Sz-400-as légvédelmi rakétarendszer³¹ megvásárlásával sikerült komoly éket vernie a NATO-tagállam és az Egyesült Államok közé, ami tökéletesen megfelel az orosz céloknak. Az asztanai folyamatnak, illetve egyéb okok miatti rendszeres találkozóknak, telefonbeszélgetéseknek köszönhetően „jó munkakapcsolat” alakult ki a két államelnök között is. Mindezek – az ukrán-török kapcsolatok 2016 utáni javulásával egyetemben³² – közrejátszottak abban, hogy az agresszió megindulása után Törökország közvetítő szerepben jelenhessen meg a felek között.

Moszkva ráadásul nemcsak az állami szereplőkkel volt képes pragmatikus kapcsolatokat építeni, hanem nem-állami szereplőkkel is, amiben elsősorban a nagyhatalmak által proxyként használt³³ kurdok játszottak fontos szerepet. Szíriában Moszkva jellemzően a YPG/PYD elleni török offenzívák engedélyezése kapcsán befolyásolja a kurdok helyzetét – a YPG erőfeszítéseket is tett a kapcsolatok javítása érdekében –, de Irakban, a Regionális Kormányzattal ápolt jó, elsősorban gazdasági/energetikai kapcsolatok is érdekeltté teszik az orosz vezetést a helyi viszonyok, igaz korlátozott, manipulációjában.³⁴

Összeségében megállapítható, hogy Moszkvának sikerült minden állammal, ha nem is jó, de legalábbis pragmatikus partneri kapcsolatot kiépítenie. Az utóbbi években a terrorizmus elleni harcban elért rendszerstabilizáló sikerei miatt a régióban nőtt a presztízsé, s a régiós hatalmi harcokban, ha nem is az Egyesült Államokhoz hasonló súllyal, de mindenképp fontos szerepre tett szert.

Gazdasági kapcsolatok

Oroszország közel-keleti államokkal fenntartott kapcsolatainak fontos részét képezi az energiahordozók és a nemzetközi energiapolitikai terén kialakult együttműködés. Mivel a Közel-Keleten található a világ szénhidrogénkészleteinek tekintélyes része, így a szintén jelentős tartalékokkal rendelkező országnak (Szaúd-Arábia után Oroszország a második legnagyobb olajexportőr) Törökország kivételével a térség országai nem jelentenek exportpiacot. Ennek ellenére a régiós országok három szempontból fontos szerepet játszanak Moszkva számára: 1) az OPEC révén az olaj világpiaci árának befolyásolásával, 2) orosz cégek számára befektetési lehetőségként, 3) atomenergetikai együttműködés terén.³⁵

²⁷ Mark N. Katz: Russia and Israel: An Improbable Friendship Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa (szerk. Dimitar Bechev, Nicu Popescu, Stanislav Secieru) I. B. Tauris 123-131. 2021

²⁸ [Israel, Russia to coordinate military action on Syria: Netanyahu](#) [online] 2015.09.21. Forrás: reuters.com [2023.01.22.]

²⁹ Felicia Schwartz – Nazih Osseiran: [Israel Strikes Iran-Linked Targets in Syria](#) [online] 2022.01.23. Forrás: wsj.com [2022.11.28.]

³⁰ Lásd bővebben: Pénzváltó Nikolett: Törökország orosz rulettje: Versengés és együttműködés Európa peremén. MCC Press, Budapest, 2022

³¹ Pénzváltó Nikolett: [A török Sz-400-as beszerzés háttere és problémái](#) [online] SVKI Elemzések 2019/13 Forrás: svkk.uni-nke.hu [2022. 01. 22.]

³² Yevgeniya Gaber: [Turkey's Black Sea Policy: between "Russian Lake" and "NATO's Backyard"](#) [online] 2020.04.03. Forrás: unkraineanalytica.org [2032. 01. 22.]

³³ Bozsogi Boglárka: Kurd nemzetállami törekvések: megosztottság és konfliktus Szíriában, Külügyi Szemle 2020. 19/3 19-37.

³⁴ Ablaka Gergely, Csiki Varga Tamás, Csizmazia Gábor, Deák András, Etl-Nádudvari Anna, Háda Béla, Jójárt Krisztián, Kemény János, Pénzváltó Nikolett, Rácz András, Tóth Péter: [Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában](#) [online] 2020.07.31. SVKI-elemzések 2020/21 Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 01. 22.]

³⁵ Carole Nakhle: Russia's Energy Diplomacy in the Middle East, In: Dimitar Bechev – Nicu Popescu – Stanislav Secieru (szerk.): Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa, I. B. Tauris 53-66., 2021

Az orosz központi költségvetés jelentős, 36-51 százaléka az olaj- és gázexportból származik (a 2020-as évben ennél alacsonyabb volt a visszaeső árak miatt),³⁶ s a 2003 után erőteljes emelkedésnek induló olaj- és gázárak komoly mértékben javították az ország pénzügyi helyzetén, megalapozták Vlagyimir Putyin belső támogatottságát és növelték az ország külpolitikai mozgásterét, vagy legalábbis a külpolitikai-katonai célok eléréséhez szükséges pénzügyi mozgásteret. A Krím 2014-es annexiója után nem sokkal, az év júniusától decemberig az olaj hordónkénti ára 110 dollárról 60-ra esett, illetve a bevezetett nyugati szankciók megnehezítették az orosz bankrendszer helyzetét, így az ország gazdasági növekedése visszaesett; az alacsony áraknak és a bevezetett szankcióknak és egyéb tényezőknek köszönhetően 2015-ben az orosz gazdaság közel 3,7 százalékos recesszióba süllyedt.³⁷

A költségvetési bevételek csökkenése miatt a kormányzatnak elemi érdeke lett a legfontosabb bevételi forrásának számító energiahordozók árának valamilyen módon történő növelése. Ennek lehetséges módját a piaci folyamatokat befolyásoló szereplőkkel történő megegyezést jelentette, amelyhez az OPEC formájában meg is találta a megfelelő partnert. Az OPEC, melynek 13 tagjából hét közel-keleti állam³⁸ a világ olajtermelésének 40 százalékáért felelős, s az ismert kőolajtartalékok mintegy 80 százalékával rendelkeznek, az olajár alakításának meghatározó szereplője, s már a múltban is jelentős mértékben alakította a piacot – lásd 1973-as olajár-robbanást.

A hosszas tárgyalások végül 2016 decemberében vezettek eredményre, amikor Bécsben bejelentették az OPEC+ megalakulását, ami további nem tagok és a tagok közötti együttműködést jelentett. A résztvevők akkor megegyeztek abban, hogy a tagok 1,2 millió hordóval, a nem tagok közel 558 ezer hordóval csökkentik a napi termelésüket.³⁹ A megállapodásban a nem tagok részéről tett vállalások felét, 300 ezer hordóval kisebb napi termelést Oroszország teljesítette, illetve szintén Moszkva volt az, amelynek közvetítésével sikerült ebben a kérdésben kooperációra bírni Iránt és Szaúdi-Arábiát. A megegyezés fontos volt, hiszen ez volt első alkalom, amikor Oroszország hosszabb távon, ellenőrizhető módon és nem egyoldalú lépés keretében csatlakozott egy ilyen döntéshez (korábban volt példa egyoldalú, rövid távú felajánlásokra orosz részről hasonló ágazati lépéseknél).⁴⁰

Az eredetileg hat hónapra aláírt szerződést azóta többször módosították, s egy 2020 márciusi rövid ideig tartó időszakot leszámítva alapvetően működött,⁴¹ s az orosz vezetés is megbízható partnernek bizonyult. Az együttműködés jelentős hasznot hajtott Oroszország számára: már 2017-ben sikerült GDP-növekedést elérni, az orosz költségvetés is pluszban zárt.

Az együttműködés további részét képezik a közel-keleti országok befektetései, amelyben elsősorban a tőkeerős öböl menti államok aktívak – Moszkva támogatásával. 2011-ben azért hozták létre az Orosz Közvetlen Befektetési Alapot (Russian Direct Investment Fund – RDIF), hogy külföldről befektetési alapok pénzét csatornázza be az orosz gazdaságba. A gazdag közel-keleti, elsősorban öböl menti befektetők is érdeklődésüket mutatták az utóbbi egy évtizedben. Mohammad bin Szalmán szaúdi koronaherceg 2015-ös látogatásakor 10 milliárd dollár értékű befektetést jelentett be. A Katari Befektetési Hatóság (QIA) szintén több milliárd dollár értékben fektetett be, illetve részesedést is szerzett a legnagyobb orosz olajvállalatban, a Rosneftben, miután a kínai partner elállt a vásárlástól. Az Egyesült Arab Emírségekkel közös befektetési alapot is létrehozott Oroszország, mintegy 7 milliárd dollár értékben.

A régiós olajszektorban is aktívvá váltak az orosz vállalatok az utóbbi években. Egyiptomban a Rosneft az ENI által működtetett Zohr mezőben szerzett 30 százalékos részesedést. Libanonban a Rosneft az ország északi részén lévő olajtároló irányítását vette át húsz évre. Még 2017-ben Líbiában is kötött együttműködési szerződést a vállalat a líbiai állami olajvállalattal (National Oil Corporation – NOC).⁴² Irakban több orosz vállalat is megjelent. A Rosneft több szerződést is kötött a Kurdisztáni Regionális Kormányzattal

³⁶ [Russian Budget Gets Fewer Petrouroubles](#) [online] 2020.08.25. Forrás: warsawinstitute.org [2023. 01. 23.]

³⁷ Joel Lewin: [Russian GDP contracted 3.7% in 2015](#) [online] 2016. 01.25. Forrás: ft.com [2023.01.23.]

³⁸ Szaúd-Arábia, Irak, Kuvait, Egyesült Arab Emírségek, Irán, Líbia, Algéria

³⁹ Vladimir Soldatkin – Rania El Gamal – Alex Lawler: [OPEC, non-OPEC agree first global oil pact since 2001](#) [online] Forrás: reuters.com [2023. 01. 25.]

⁴⁰ Deák András György: [Az olajtermelők közti együttműködés a COVID-járvány idején](#) [online] 2020. 06.08. SVKI Elemzések 2020/18 Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 01. 26.]

⁴¹ Ekkor nem sikerült megállapodni a hordószám csökkentésében, ami miatt Szaúd-Arábia kitermelése növelése mellett döntött. Ez, kiegészülve a COVID-19 járvánnyal az olajárak meredek eséséhez vezetett. Végül áprilisban sikerült megegyezni egy csökkentésben.

⁴² Aidan Lewis: [UPDATE 1-Russia's Rosneft, Libya's NOC sign oil offtake deal](#) [online] 2017.02.21. Forrás: reuters.com [2023. 01. 26.]

gázvezeték-építésről, illetve kitermelésről is, miközben a szerencsétlenül végződő 2017-es függetlenségi népszavazás kapcsán (amelyet Oroszország nem ítelt el nyilvánosan) az orosz vállalat szorosabbra fűzte kapcsolatát a kurd vezetéssel. Végül a bagdadi központi kormányzat sem tehetett mást, mint elfogadta a kialakult helyzetet, mivel Moszkva túl fontos fegyverszállító és értékes regionális aktor volt,⁴³ így a Rosneft 2018-ban végül megkapta a helyi olajvezeték-hálózat üzemeltetési jogát is. Míg a Rosneft északon, addig a Lukoil délen aktív: itt 2018-ig 8 milliárd dollárt fektettek be a különböző mezőkbe, igaz, ezzel együtt is az orosz részesedés csak 10-15 százaléka az iraki termelésnek.⁴⁴

Az atomenergia terén komoly hazai és nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező Oroszország az nukleáris ipar terén szintén jó piaci lehetőségeket lát a Közel-Keleten. Orosz segítséggel épült Irán első atomerőműve Buserben, ami 2011-ben kezdte meg működését. Teherán 2016-ban egy újabb létesítését jelentette be, szintén orosz közreműködéssel. Szaúd-Arábia ugyancsak jelezte érdeklődését az orosz atomenergetikai tapasztalatok iránt. A Rosatom 2019-ben irodát is nyitott Rijádban.

A külföldi atomerőmű építési projektek mérete tekintetében első helyen álló orosz vállalat, 2014-ben Jordániában megnyerte az ország első atomerőmű-építésének projektjét. A mintegy 10 milliárd dollárra tervezett költségvetés 49,9 százalékát a Rosatom állja. Egyiptom első atomerőművének (Dabaa településen) megépítéséről állapodott meg a Rosatommal 2017-ben.⁴⁵ A négy blokkosra tervezett erőmű munkálatai megkezdődtek, a második egység építésére az egyiptomi hatóságok 2022 őszén meg is adták az engedélyt.⁴⁶ Emellett Oroszország az Egyesült Arab Emírségek Barakah atomerőművének ellátásában is kulcsfontosságú szerepet játszik. Törökországgal 2011-ben állapodtak meg, hogy a dél-törökországi Akkuyuban felépítenek egy atomerőművet.⁴⁷ A projekt a 2015 végén bevezetett szankciók miatt rövid időre leállt, azonban a kapcsolatok rendezése után folytatódott, s a tervek szerint 2023-ban meg is kezdi működését.

Meg kell említeni továbbá a fegyverkereskedelmet, amely – elsősorban az Algériával és Egyiptommal megkötött üzletek miatt – szintén a régiós gazdasági kapcsolatok fontos részét képezi.⁴⁸ A SIPRI adatai szerint 2017 és 2021 közötti periódusban Oroszország részesedése a fegyverexportból csökkent ugyan (a 2012-16 közötti 24 százalékról 19 százalékra), de a Közel-Kelet továbbra is fontos orosz piac maradt, mivel az orosz fegyverek harmadik és negyedik legfontosabb importőre (Egyiptom és Algéria) továbbra is onnan kerül ki. Ráadásul az említett periódusban az egyiptomi fegyvereladások 723 százalékkal nőttek a 2010-es évek első feléhez képest, ami az jelentette, hogy Oroszország az egyiptomi fegyverbeszerzések 41 százalékát adta. Algériában (81%) és Irakban (44%) még ennél is magasabb arányt értek el az orosz vállalatok, de az Egyesült Arab Emírségek piacán is érzékelhető jelenlétre tettek szert (5,3%). A Maghreb térséget nem számítva a közel-keleti fegyverimport 11 százaléka Oroszországból érkezett.⁴⁹ A szektorban azonban az orosz import nehézségekkel nézhet szembe az Egyesült Államok által életbe léptetett szankcióspolitikája (CAATSA) miatt,⁵⁰ amely Törökországot már 2020 őszén elérte az Sz-400-as légvédelmi rakétarendszer megvásárlása miatt.⁵¹

A régiós gazdasági kapcsolatok másik jellemzője, hogy Oroszország jellemzően masszívan szufficit kereskedelmi mérleggel rendelkezik (különösen a komoly gáz- és olajimportőr Törökországgal szemben, ahol a gázdiverzifikációra tett erőfeszítések ellenére nem sikerült tartósan 40 százalék alá csökkenteni az orosz gáz arányát). A vizsgált országcsoporton belül 2021-ben Törökország volt a legfontosabb exportpiac (a teljes orosz kivitel 5,4%-ával, 26 milliárd dollár értékben), az Egyesült Arab Emírségek a második

⁴³ Vanand Melikestian: [Rosneft's Middle East Strategy Explained](#) [online] 2018.11.10. Forrás: oilprice.com [2023.01.23.]

⁴⁴ Ablaka Gergely – Csiki Varga Tamás – Csizmazia Gábor – Deák András – Etl-Nádudvari Anna – Háda Béla – Jójárt Krisztián – Kemény János – Péntzváltó Nikolett – Rácz András – Tóth Péter: [Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában](#) [online] 2020.07.31. SVKI-elemzések 2020/21 Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 01. 23.]

⁴⁵ [Russia, Egypt sign deal for nuclear power plant](#) [online] 2017.11.12. Forrás: dw.com [2023.01.23.]

⁴⁶ [Egypt, Russia commence second phase of nuclear power plant construction](#) [online] 2022.11.07. Forrás: al-monitor.com [2023.01.24.]

⁴⁷ [Turkey nuclear plant to last 100 years: Russian official](#) [online] 2014.11.30. Forrás: aa.com.tr [2023.01.22.]

⁴⁸ Timofey Borisov: Russian Arms Exports in the Middle East In: Dimitar Bechev – Nicu Popescu – Stanislav Secieru (szerk.): *Russia Rising Putin's Foreign Policy in the Middle East and North Africa*, I. B. Tauris 45-52, 2021

⁴⁹ Pieter D. Wezeman, Alexandra Kuimova, Siemon T. Wezeman: [Trends in international arms transfers, 2021](#) [online] 2022. március. Forrás: sipri.org [2023. 01. 22.]

⁵⁰ Alexey Khlebnikov: [Russia looks to the Middle East to boost arms exports](#) [online] 2019. 04. 08. Forrás: mei.edu [2023. 01. 22.]

⁵¹ [The United States Sanctions Turkey Under CAATSA 231.](#) [online] 2020.12.14. Forrás: 2017-2021.state.gov [2023. 01. 22.]

legfontosabb 1 százalékkal (öt milliárd dollár), Egyiptom a harmadik 0,86 százalékkal (négy milliárd dollár), míg Szaúd-Arábia 0,4 százalékkal, Algéria pedig 0,61 százalékkal részesedik.⁵² Az orosz importban 2,2 százalékkal (6,5 milliárd dollár értékben) Törökország a legfontosabb szereplő a régióból, Izrael és Egyiptom pedig 0,3 és 0,2 százalékot tesznek ki.⁵³

A háború hatásai

Az orosz invázió 'biltzkrieg' tervének összeomlása és az elhúzódó háború hatása leginkább három területen mutatható ki: 1) orosz katonai jelenlét csökkenésében, az 2) orosz befolyás változásában, illetve 3) tágabb értelemben a háború régiót érintő gazdasági hatásaiban.

Oroszország katonai jelenlétének változása

A hatalmas ukrajnai harctéri veszteségek miatt a közel-keleti orosz katonai jelenlét fenntartása nyom alá került. Felmerült szíriai zsoldosok esetleges bevetése is Ukrajnában, amire ugyanakkor – legalábbis egyelőre – nem került sor.⁵⁴ A térségben a legnagyobb orosz kontingensnek helyet adó Szíriából vonták ki a legtöbb egységet, mivel számszerűleg itt volt a legnagyobb lehetőség a csapatok átcsoportosítására. Az ország meghatározó szerepe Moszkva regionális ambícióiban, a hosszútávú orosz jelenlét két katonai bázison (a tartusi haditengerészeti és a hmeimimi légibázis) garantálja, hogy Moszkva ne vonjon ki minden csapatot Szíriából. A nagyjából 4000 főre tett⁵⁵ katonai-rendfenntartói jelenlét az országban csökkent, a bizonytalan becslések 2022 őszére kb. 1200-1600 főre tették az átcsoportosított katonák számát.⁵⁶ A katonai egységek mellett legalább ennyire fontos, hogy egy Sz-300-as légvédelmi rakétarendszer üteget is kivontak Szíriából,⁵⁷ de ez nem érintette jelentősebb mértékben az orosz katonai jelenlétet. Csapatkivonásokra korábban is volt példa, s a most feladott egy-egy orosz bázist iránpárti/Hezbollah egységek vettek birtokba.

A korlátozott csapatcsökkentés ugyanakkor nem érintette lényegesen az orosz aktivitást és befolyást Szíriában. Az év folyamán több közös légi-szárazföldi hadgyakorlatra is sor került a szíriai fegyveres erőkkel,⁵⁸ további légitámadásokat hajtottak végre Idlibben,⁵⁹ illetve az év végéig – amikor a lehetséges török invázió miatt egy időre leálltak – folytatódtak a 2019-ben kezdett közös török-orosz járőrözések is a török határ mentén, melyek célja a terrorista csoportok átszivárgásának megakadályozása.

A hatalmi egyensúly változása – a relatív orosz gyengülés – Törökországot is nagyobb aktivitásra készítette, legalábbis egy lehetséges szíriai beavatkozás kapcsán. Ahogy a korábbi intervenciókhoz, így az Eufrátesztől nyugatra végrehajtottakhoz továbbra is moszkvai jóváhagyás szükséges. A török egyensúlyozó politika Kelet és Nyugat között számos területen meghozta gyümölcsét, s noha Törökország nem csatlakozott az uniós szankciókhoz, a montreux-i megállapodás háború esetére vonatkozó cikkének aktiválása megnehezítette az orosz flotta szabad mozgását a szorosokban (mivel csupán a fekete-tengeri flotta hajói térhetnek vissza a bázisaikra), ugyanakkor ezzel Ankara szolgálatot is tett Moszkvának, hiszen nem részes állam hajói sem haladhatnak át a Márvány-tengeren. Saját érdekeinek biztosítása érdekében ugyanakkor a török vezetés nagyon is hajlandó volt fellépni, így 2022 tavaszán megtiltotta a Szíriába tartó orosz harci- és polgári repülőgépek áthaladását a török légtérben.⁶⁰

A 2022 nyarán tartott teheráni háromoldalú (iráni-török-orosz), majd a nem sokkal későbbi Szocsiban tartott kétoldalú (török-orosz) találkozó viszont nem hozta meg Erdoğan számára az eredményt: Moszkva

⁵² [Russia Exports by Country 2021](#) [online] Forrás: [tradingeconomics.com](#) [2023. 01. 23.]

⁵³ [Russia Imports by Country 2021](#) [online] Forrás: [tradingeconomics.com](#) [2023. 01. 23.]

⁵⁴ Pierre Boussel: [Syrian Mercenaries in Ukraine: Delusion or Reality?](#) [online] 2022.06.23. Forrás: [carnegieendowment.org](#) [2023.01.26.]

⁵⁵ Sinem Adar - Muriel Asseburg - Hamidreza Azizi - Margarete Klein - Mona Yacoubian: [The War in Ukraine and Its Impact on Syria](#) [online] 2022. Forrás: [swp.](#) [2023.01.24.]

⁵⁶ Patrick Kingsley - Ronen Bergman: [Russia Shrinks Forces in Syria, a Factor in Israeli Strategy There](#) [online] 2022.10.19. Forrás: [nytimes.com](#) [2023. 01. 23.]

⁵⁷ Anton Mardasov: [Keeping up appearances: The Ukraine war's effect on Russian deployments in Syria](#) [online] 2022.12.16. Forrás: [mei.edu](#) [2023. 01. 24.]

⁵⁸ [Syrian and Russian troops conduct joint drills in Syria](#) [online] 2022.10.26. Forrás: [apnews.com](#) [2023.01.25.]

⁵⁹ [Russian Strikes on Syria's Idlib Province Kill 7: Monitor](#) [online] 2022.09.09. Forrás: [thedefensepost.com](#) [2023.01.26.]

⁶⁰ [Turkey closes airspace to Russian planes flying to Syria: FM](#) [online] 2022.04.23. Forrás: [aljazeera.com](#) [2023.01.25.]

a török fél szándéka ellenére sem adott engedélyt egy észak-szíriai, a PYD által ellenőrzött területek elleni akcióra (Manbics vagy Tel-Rifat), sőt, a november közepi, PKK-hoz kötött isztambuli robbantás után az oroszok még meg is növelték jelenlétüket Tel-Rifat körzetében,⁶¹ illetve a Szíriában állomásozó csapatok élére kinevezett – korábbi tapasztalataik miatt a helyi lakosság körében nem igazán népszerű – parancsnok, Alekszandr Csajko megpróbált közvetíteni is a szíriai rezsim és a kurd erőket tömörítő SDF között, azonban a török határ közelében lévő Qamislibe tett látogatása 2020 november végén nem járt eredménnyel.⁶²

Mindezek ellenére más – az eddigi status quo fenntartása melletti elkötelezettségen túli – forgatókönyvek sem zárhatók ki Szíria esetében. A későbbiekben az orosz jelenlét akár tovább is gyengülhet (ami valószínűleg Irán és a Hezbollah megerősödését hozná, továbbá mind Izrael, mind Törökország ellenérzését váltaná ki, az előbbi egyúttal aktívabb interveniálásra is készítené), ennek következtében az orosz katonai támogatás, illetve az „Iszlám Állam” elleni harc hatékonyságának csökkenése is bekövetkezhet. További lehetőség, hogy Moszkva az eddigi status quo fenntartására való törekvés helyett elterelő spoilerként kezd viselkedni, ami elsősorban a nyugati terrorellenes műveletek akadályozását jelentheti, vagy érdekeltté válhat egy újabb menekülthullám elindításában – bár ennek a valószínűsége az elmúlt egy év eseményeinek tükrében meglehetősen alacsony.⁶³

A régióban a másik jelentős orosz katonai jelenlét Líbiához kötődik, jellemzően a Wagner-csoporthoz kapcsolódó egységek és ún. szíriai segédcsapatok formájában. Az Ukrajna elleni agresszió megindulása utáni hónapokban készült beszámolók szerint mintegy 200 Wagner-zsoldost, s további 1000 szíriait vontak ki az országból, de összességében további, több ezer fős kontingens maradt Líbiában.⁶⁴ Jóllehet a szervezet katonai jelenlétének nagyságáról megoszlanak a vélemények, az oroszok irányította egységek a kivonás ellenére továbbra is ellátják a fontos olajmezők védelmét, illetve megkerülhetetlen szereplői maradtak a líbiai hatalmi harcoknak. Ráadásul a líbiai olajkitermelés befolyásolásával az orosz vezetés az érdekelt uniós tagállamok gazdaságára is hatással lehet (lásd főleg Olaszország).⁶⁵

A líbiai belpolitikai folyamatok szempontjából is fontos szereplő maradt Oroszország, mivel továbbra sem sikerült egy egységes, az egész országra kiterjedő hatalommal bíró líbiai kormányzatot felállítani, hanem az előző évekhez hasonlóan megmaradt a Tripoli-Tobruk közötti törésvonal, így Tobruk továbbra is szüksége van az oroszokra. A keleti területeken 2022 februárjában megalakult Fatih Bashagha kormányának egyik legfontosabb támogatójának számít továbbra is,⁶⁶ noha ez Moszkvát nem gátolta meg abban, hogy Tripolival ne próbálja meg javítani a kapcsolatát, miként erőfeszítéseket tesz Tripoliban lévő nagykövetségének újraindítására is.⁶⁷

Hosszabb távon itt is a Szíria kapcsán felvázolt forgatókönyvek valósulhatnak meg, tehát Moszkva a status quo megtartása mellett lehet spoiler is, ahogy csapatainak további kivonása Tobruk gyengülését és Tripoli erősödését is hozhatná. Viszont ezzel szemben egyelőre az észak-afrikai országban is a status quo és pozícióinak a fenntartására, „nélkülözhetetlenségének” megőrzésére törekszik, aminek ráadásul a helyi hatalmi dinamikák is kedveznek.

Az eddig tapasztalt ukrajnai katonai kudarcoknak hosszabb távon lehetnek negatív kereskedelmi hatásai is: miközben egyesek szerint a presztízscsökkenés és ezzel együtt az Egyesült Államok nyomása a régió országaira a jövőben kedvezőtlen folyamatokat indíthatnak el Moszkva szemszögéből, több szakértő is úgy gondolja, hogy ezek a tényezők nem fogják érdemben visszavetni az orosz fegyvereladásokat, mivel azok elsősorban repülőgépekből, repülőgép-alkatrészekből és rakétákból állnak.

⁶¹ [Türkiye'nin operasyon planladığı Suriye'nin kuzeyine Rusya'dan askeri takviye](#) [online] 2022.11.30. Forrás: tr.euronews.com [2023.01.25.]

⁶² Megan A. Stewart: [What's at stake if Turkey invades Syria, again](#) [online] 2022.12.07. Forrás: mei.edu [2023.01.26.]

⁶³ Sinem Adar - Muriel Asseburg - Hamidreza Azizi - Margarete Klein - Mona Yacoubian: [The War in Ukraine and Its Impact on Syria](#) [online] 2022.04.28. Forrás: swp-berlin.org [2023.01.26.]

⁶⁴ [Russia withdraws mercenaries from Libya amid setbacks in Ukraine invasion](#) [online] 2022.04.29. Forrás: middleeastmonitor.com [2023.01.23.]

⁶⁵ Robert Uniacke: [Libya Could Be Putin's Trump Card](#) [online] 2022.07.08. Forrás: foerignpolicy.com [2023.01.24.]

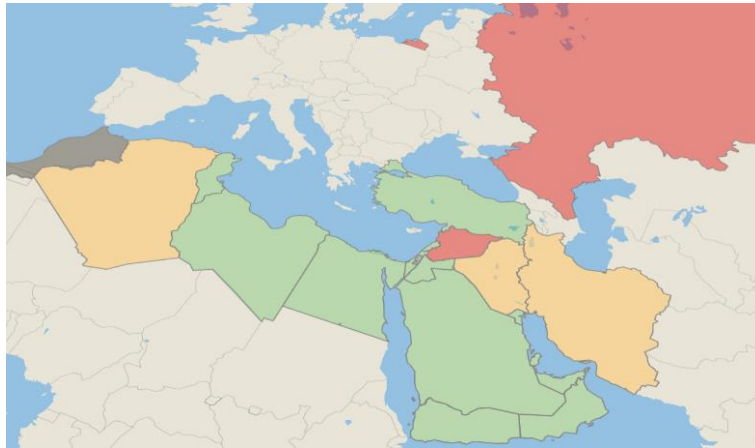
⁶⁶ Kirill Semenov: [Russia voices support for new Libyan PM](#) [online] 2022.02.17. Forrás: al-monitor.com [2023.01.24.]

⁶⁷ Sghaier Hidri: [Russia to reopen embassy in Libya](#) [online] 2022.10.05. Forrás: al-monitor.com [2023.01.24.]

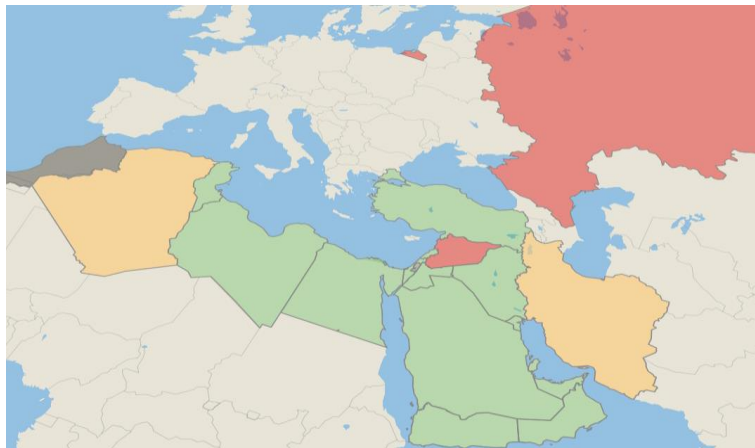
Oroszország politikai befolyásának változása

Az ukrajnai háború készületlenül érte a közel-keleti államokat is, akik a geopolitikai összecsapássá avanzsáló küzdelemben igyekeztek többnyire kiváró, visszafogott álláspontot képviselni; ezt az óvatosságot mutatja, hogy a 2022. február 27-i, Egyesült Államok által kezdeményezett, az orosz agressziót elítélő ENSZ-szavazáson a régióból csupán Törökország és Kuvait szavazott igennel – sőt Washington felháborodására még Izrael is tartózkodott.⁶⁸

Az első háborús sokk után, a kialakuló Nyugat által támogatott Ukrajna versus Oroszország szembenállásban, a különböző közel-keleti országok a nagyhatalmi koordinátarendszerben a két félhez (Nyugathoz, illetve Oroszországhoz) való viszonyuk alapján, de saját partikuláris megfontolásait, érdekeiket is szem előtt tartva hozták meg döntéseiket. Ezek a reakciók pedig valamely hatalom melletti elköteleződést, semlegességet vagy épp egyensúlyozást jelentett.⁶⁹ Az ENSZ közgyűlési szavazások alapján már egy átfogóbb kép rajzolódik ki: február 24. óta négy szavazásra került sor, amelyben a közel-keleti államok döntő része megszavazta az Oroszország számára kedvezőtlen határozatokat (1-4. térkép).

1. térkép: ENSZ 1. határozat: Ukrajna elleni agresszió⁷⁰

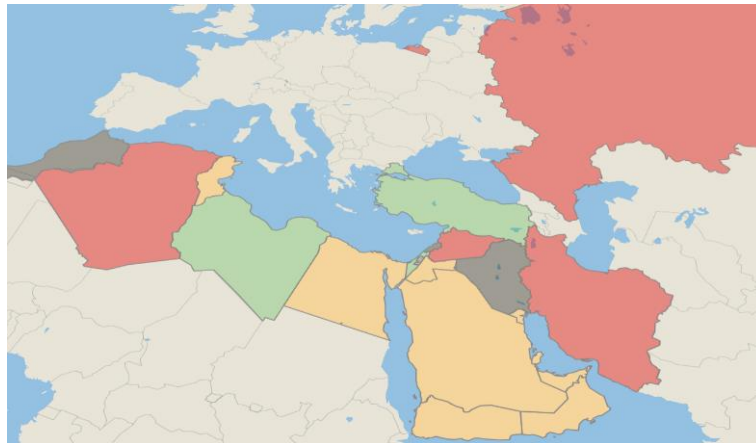
2. térkép: ENSZ 2. határozat: Az ukrajnai agresszió humanitárius következményeiről⁷¹

⁶⁸ Barack David: [U.S. protests Israel's refusal to back UN resolution condemning Russia](#) [online] 2022.02.27. Forrás: axios.com [2023.01.24.]

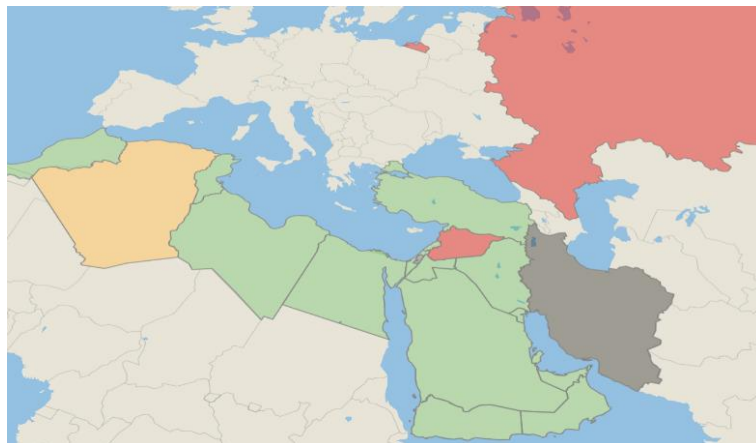
⁶⁹ Garai Nikolett – Szalai Máté: [Kisállamok és középhatalmak viselkedése és dilemmái az orosz–ukrán háborúban](#) [online] 2022 Forrás: kki.hu [2023. 01. 25.]

⁷⁰ [A/RES/ES-11/1 Aggression against Ukraine](#) [online] 2022.03.02. Forrás: digitallibrary.un.org [2023.01.23.]

⁷¹ [A/RES/ES-11/2 Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine](#) [online] 2022.03.24. Forrás: digitallibrary.un.org [2023.01.24.]

3. térkép: ENSZ 3. határozat: Oroszország tagságának felfüggesztése az ENSZ Emberi Jogi Tanácsában⁷²

4. térkép: ENSZ 4. határozat: Ukrajna területi integritásáról⁷³

Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsából történő kizárása idején szavazott leginkább a Nyugattól eltérően a közel-keleti államok nagyobb része, amikor az Öböl menti államok többsége tartózkodott, Egyiptommal és Tunéziával egyetemben. Szíria mellett Irán és Algéria is a határozat ellen szavazott (3. térkép).

Ugyanakkor az ukrajnai területi integritást kétségbe vonó népszavazások kapcsán az országcsoport tagjainak többsége Oroszországgal szemben voksolt. Míg Damaszkusz továbbra is Moszkvát támogatta a kérdésben, addig Algéria tartózkodott, Irán pedig nem vett részt a szavazáson (4. térkép).

Az ENSZ szavazások alapján megállapítható, hogy amikor kifejezetten Oroszországról, mint szükséges szereplőről van szó (lásd az emberi jogi tanácsi szavazást), akkor a jó kapcsolatok megtartása érdekében a régió arab államai inkább távolságot tartva kerülnek a választást, s csak a nyugati elköteleződésűek szavaznak igennel. A többi esetben, különösen a mindenki számára fontos területi integritást érintő kérdésben, már jóval kevésbé hajlandóak támogatni Oroszországot.

⁷² A/RES/ES-11/3 [Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council](#) [online] 2022.04.07. Forrás: digitallibrary.un.org [2023.01.24.]

⁷³ A/RES/ES-11/4 [Territorial integrity of Ukraine : defending the principles of the Charter of the United Nations](#) [online] 2022.10.12. Forrás: digitallibrary.un.org. [2023.01.24.]

Szíria, kliens-állami helyzetéből fakadóan, egyértelműen Moszkvát támogatja a nemzetközi szintén. Az arab államok közül még Algéria viseltetik a legtöbb megértéssel Oroszország iránt, amennyiben rendszeres tartózkodó szavazását ennek tekintjük. Eközben Irán részéről – ha nem is feltétel nélküli, de alapvető – politikai támogatás látható, ami a későbbiekben kiegészült katonai együttműködéssel is.

Ami az ukrajnai háború régiós társadalmi megítélését illeti, különböző országok lakossága alapvetően távolinak tartja a konfliktus; a háború kirobbanása után két hónappal nyolc államban felvett közvélemény-kutatás szerint a megkérdezettek 18 százaléka támogatta Ukrajnát, 16 százaléka Oroszországot, miközben 66 százalék nem foglalt állást a felek között. Ráadásul sokan úgy látták, hogy az amúgy is rossz megítélés alá eső Egyesült Államok és a NATO áll a kialakult konfliktus mögött.⁷⁴

A Közel-Keletről két ország ajánlott közvetőnek a konfliktusban: a nyugati szövetségi rendszer részének tekinthető, de Oroszországgal speciális viszonyban lévő Törökország és Izrael.⁷⁵ A kettő közül végül Törökországnak sikerült eredményeket elérnie eddig, noha a későbbiekben Tel-Aviv is felléphet közvetítőként. Egyrészt még viszonylag a korai szakaszban, 2022 márciusában, az Antalyai Diplomácia Fórum apropóján találkozott az ukrán és az orosz külügyminiszter.⁷⁶ A közvetítési kísérletek eddig nem vezettek el a békéhez, viszont a török vezetés egy dolgot egyértelműen a saját sikerének tekint: a gabonaszállítmányok újraindítását (az élelmiszerkérdésről lásd később). Mindenesetre Ankara felértékelődő szerepét megpróbálta aprópénzre váltani egy szíriai beavatkozással, azonban mind Moszkva, mind Washington elutasították ezt.

A másik lehetséges közvetítő, Izrael, a szíriai fenyegetés miatt kisebb mozgástérrel rendelkezett, így noha megszavazta a már tárgyalt ENSZ-határozatokat, igyekezett nem rontani kapcsolatát Moszkvával és nagyon óvatosan támogatni Ukrajnát. A háború kezdetén is megnyilvánult ez az egyensúlyozás: a külügyminiszter, Yair Lapid elítélte a támadást, de az izraeli politika igyekezett távolságtartóbban fogalmazni. Ahogy már említettük, Izrael nem támogatta az Egyesült Államokat az agressziót elítélő ENSZ-határozat szavazásakor, csak a közgyűlési határozatok elfogadásakor szavazott nyugati szövetségeseivel együtt. Ezzel együtt felajánlotta közvetítési szándékát is, amely azonban nem hozta különösebb lázba Moszkvát, mivel az orosz vezetés Tel-Avivot nem az orosz-ukrán konfliktusban, hanem az amerikai-orosz szembenállásban szeretné mediátorként látni.⁷⁷

Az izraeli óvatosság a háborút illetően a következő hónapokban is fennmaradt. Az ukrán elnök kérése ellenére Tel-Aviv nem adott fegyvereket Ukrajnának, viszont megosztja a hírszerzési információit az ukrán kormánnyal, menekülteket fogadott be és humanitárius segílyt is küldött az országnak; ugyanakkor nem csatlakozott a nyugati szankciókhoz, s továbbra is igyekszik nem magára haragítani Moszkvát. Még február 22-én, amikor Tel-Aviv elítélte a két ukrajnai szakadár tartomány függetlenségének orosz elismerését Moszkvában bekérették az izraeli nagykövetet, illetve az orosz megbízott az ENSZ-ben elítélte a Golán-fennsík izraeli megszállását,⁷⁸ a közel-keleti állam kormánya pedig megértette az üzenetet.⁷⁹

Az arab államok közül Szíria kivételével inkább óvatos politikát láthatunk, amely nem megy szembe a Nyugattal, de az orosz kapcsolatokkal sem szakít. Sőt, a háttérben meghúzódó diplomáciai erőfeszítésekben igyekeztek javítani a helyzeten, így például szaúdi közvetítéssel szeptember végén 10, Ukrajnában elfogott hadifoglyot cseréltek ki a harcoló felek.⁸⁰ Noha a régió országai többnyire elítélték Oroszországot, de igyekeztek inkább távol tartani magukat a konfliktustól, s nem elvágni a kapcsolataikat Moszkvával. Ez ugyanakkor nem jelentette azt, hogy ne ajánlottak és küldtek volna segítséget Ukrajnának. Ebben is élen

⁷⁴ Study: Majority of Arabs do not care about Ukraine-Russia war [online] 2022.05.31. Forrás: i24news.tv [2023. 01. 23.]

⁷⁵ Zain Khalil: Israel's Bennett proposes mediation between Russia, Ukraine [online] 2022.02.27. Forrás: aa.com.tr [2023.01.23.]

⁷⁶ Türkiye-Russia-Ukraine Trilateral Foreign Ministers Meeting, 10 March 2022 [online] 2022.03.10. Forrás: mfa.gov.tr [2023.01.23.]

⁷⁷ Fatih Semsettin Isik – Mustafa Fatih Yavuz: Russia-Ukraine war: Israel's tricky balancing act. [online] 2022.03.04. Forrás: middleasteye.net [2023.01. 28.]

⁷⁸ Russia Slams Israeli 'Occupation' of Golan Heights After Jerusalem Supports Ukraine. [online] 2022.02.24. Forrás: haaretz.com [2023. 01. 28.]

⁷⁹ David Daoud: Israel won't stick out its neck for Ukraine. It's because of Russia [online] 2022.04.12. Forrás: atlanticcouncil.org [2023. 01. 28.]

⁸⁰ Ten Prisoners Captured In Ukraine Released To Saudi Arabia, Riyadh Says [online] 2022.09.21. Forrás: refrl.org [2023. 01. 22.]

jár Törökország, amely jó orosz kapcsolatai ellenére folytatta a Bayraktar-TB2-es drónok ukrainai szállítását, vagy Marokkó, amely 2022 végén úgy döntött, hogy T-72-es harckocsikat ad át Ukrajnának.⁸¹ Rajtuk kívül viszont számos ország döntött úgy, hogy csak humanitárius segítséget küld a kelet-európai államnak: így Izrael és az Öböl-államok,⁸² köztük Szaúd-Arábia.⁸³

A régióból Szírián kívül Irán állt ki még Oroszország mellett, s drónok eladásával az ukrainai háborúban az oroszokat segíti. A közel-keleti ország drónjai nagy számban tűntek fel az ukrán fronton 2022 őszétől kezdve, közülük is elsősorban a Shahíd-136-os önmegsemmisítő drónok tűntek ki. Az utóbbi hónapokban az orosz-iráni védelmi ipari együttműködés tovább erősödött, megegyezés született egy drón-gyár építéséről Oroszország területén, illetve Moszkva érdeklődik a Fateh-110 és Zolfaghar rövid hatótávolságú ballisztikus rakéták iránt is. Cserébe pedig Irán Szu-35-ös vadászgépeket fog kapni. Ugyanakkor ennek az együttműködésnek is megvannak a maga határai, különösen technológiai szinten, hiszen más közel-keleti államok, így Izrael vagy Szaúd-Arábia sem néznék jó szemmel Irán oroszok általi védelmi megerősítését.⁸⁴ Ráadásul Teherán a segítség miatt nem csupán kritikákat, de új amerikai, a légiközlekedési és a védelmi szektort sújtó szankciókat kapott.⁸⁵

Irán támogatása fejében fontos koncessziókhöz jut, s az orosz támadás sikertelenségével, illetve Oroszország izolációjának növekedésével továbbakra számíthat. Ezek közül fontos szerepet játszik a Kaukázus, ahol úgy tűnik, Irán nagyobb mozgásteret kap Moszkvától. Egyúttal a gazdasági kapcsolatok is megerősödni látszanak: nyáron hároméves kihagyás után újfent ülésezett az Iráni-Orosz Közös Gazdasági Bizottság, amely számos kérdést áttekintett az Észak-Dél korridoron keresztül olyan termékek szállításáig, amiket a nyugati szankciók miatt nem tud beszerezni Oroszország.⁸⁶ A gazdasági egymásra találást jelzi, hogy július végén Irán jelezte, hajlandó elfogadni a Mastercard és a Visa kártyákat kiváltani kívánó MIR-kártyákat.⁸⁷

Az iráni atomprogramot illető hozzáállásban is változás történt: ahogy láttuk, noha Moszkva igyekezett megértő lenni Iránnal, alapvetően a nemzetközi kooperációt és a JCPOA-ban szereplő vállalásainak betartására próbálta rávenni, sőt a bírálóktól sem riadt vissza. Míg 2021 folyamán aktívan támogatta a JCPOA helyreállítását, többször gyakorolt nyomást Teheránra, az ENSZ bécsi szervezeteihez (így a Nemzetközi Atomenergiaügyi Ügynökséghez) rendelt állandó orosz diplomata, Mihail Uljanov számos alkalommal kulcsszerepet játszott a tárgyalások folytatásában.⁸⁸ Ugyanakkor a háború kezdete óta a két ország közlekedése a tárgyalásokat illetően is megváltoztatta az orosz álláspontot, s az eddigi konstruktív, olykor Iránt kritizáló magatartást felváltotta egy Teheránnal szemben jóval megértőbb orosz viselkedés, ami a tárgyalások menetére is kihatással van. Ugyan továbbra sem orosz érdek, hogy a közel-keleti hatalom atombombához jusson, az iráni-nyugati szembenállás és az urándúsítási félelmek növekedése már igen.⁸⁹

Gazdasági dimenzió

A háború kirobbanása nemcsak az Oroszország és közel-keleti államok gazdasági kapcsolataira hatott, de a meghatározó gabonaszállítmányok és az energiaárak változása miatt jóval több országra is volt hatással a régióban.

A már említett, jellemzően orosz szufficites kereskedelmi kapcsolatok nem omlottak össze, mivel az országcsoport államai nem csatlakoztak az európai/amerikai szankciókhoz. Ráadásul a háborúnak köszönhetően sok orosz vállalkozó inkább a régióba tette át székhelyét. Ezek közül két ország emelkedik ki: az

⁸¹ Jennifer Holleis: [Tanks to Ukraine mark change in Moroccan foreign policy](#) [online] 2023.01.26. Forrás: dw.com [2023.01.27.]

⁸² [Ukraine's envoy hails Qatar's humanitarian support](#) [online] 2022.08.18. Forrás: gulf-times.com [2023.01.26.]

⁸³ [Saudi Arabia to give Ukraine over €400million in humanitarian aid](#) [online] 2022.10.15. Forrás: rfi.fr [2023.01.26.]

⁸⁴ Paul Iddon: [What's the nature and extent of Iran-Russia defence cooperation?](#) [online] 2022.12.28. Forrás: middleeasteye.com [2023.01.24.]

⁸⁵ Amanda Macias: [U.S. slaps Iran with another round of sanctions over drones used in Russia's war on Ukraine](#) [online] 2023.01.06. Forrás: cnbc.com [2023.01.23.]

⁸⁶ Paul Globe: [Moscow Opens the Way for Iran to Increase Its Influence in the Caucasus](#) [online] 2022.11.01. Forrás: james-town.org. [2023.01.25.]

⁸⁷ [Iran to start accepting Russian Mir payment cards soon –official](#) [online] 2022.07.27. Forrás: reuters.com [2023.01.27.]

⁸⁸ Colum Lynch: [The Iran Nuclear Talks' Breakout Player](#) [online] 2022.01.26. Forrás: foreignpolicy.com [2023.01.27.]

⁸⁹ Hanna Notte: [Don't expect any more Russian help on the Iran nuclear deal](#) [online] 2022.11.08. Forrás: warontherocks.com [2023.01.27.]

egyik Törökország (ahova több mint százezer ukrán is menekült), a másik pedig az Egyesült Arab Emírségek. Az előbbiben látványosan növekedésnek indult az orosz ingatlanvásárlás, főleg Isztambulban és Antalyában: 2022-ben több mint 16 ezer ingatlan talált orosz tulajdonosra, ami az előző évhez képest 203 százalékos növekedést jelent.⁹⁰ Emellett számos oligarcha is meghúzta magát a kis-ázsiai országban, ahogy az Emírségekben is. Ráadásul az orosz informatikusok nagyszámú beáramlása Dubajba segíthet a városnak informatikai központtá fejlődni.⁹¹

A régiós országokra nehezedő amerikai nyomás azonban gazdasági szempontból a nyugati szankciókkal való bizonyos harmonizációra fogja késztetni a térség államait. Jó példa erre az orosz fizetési rendszerhez, azaz a MIR-rendszerhez való hozzáállás. Egyiptom például engedélyezte a rendszert, azonban az amerikai szankcióktól, illetve a folyamatban lévő IMF-tárgyalások lehetséges megfeneklésétől tartva őszszel inkább megszüntette a használatát.⁹² S bár Törökország is pozitívan állt a MIR-rendszerhez, hogy ezzel is könnyítse az orosz turisták helyzetét,⁹³ a szankcióktól való félelem miatt a török bankok viszonylag gyorsan, már szeptemberben visszaléptek tőle.⁹⁴

Miként várható volt egyes államok megpróbálnak hasznot húzni a kialakult helyzetből, s rajtuk keresztül számos módon kijátsszák a nyugati szankciókat. Törökország és az Egyesült Arab Emírségek bírálatot is kapott az Egyesült Államoktól,⁹⁵ hogy rajtuk keresztül érkezik szankcionált technológia Oroszországba (mindkét ország esetében látványos növekedésnek indult a kereskedelem bővülése).

Miközben a szankciók elkerülése jövedelmező üzleti lehetőségeket rejt számos vállalat számára, az ukrainai háború más szempontból is éreztette hatását. Ezek közül kiemelkedett az élelmiszeráremelkedés. Az energiaárak emelkedése, a La Niña kedvezőtlen időjárás hatása és a gabonaszállítmányok elmaradása megemelelte az élelmiszerárakat, különösen az amúgy élelmiszerimportra szoruló közel-keleti térségben. Ezek összességében további társadalmi feszültségek növekedésével járnak, különösen az eleve sebezhetőbb országok esetében. A nagyobb pénzügyi tartalékokkal és nagy gabonátárolási kapacitásokkal rendelkező öböl menti államok esetében jóval kisebb ennek az esélye.

A közel-keleti államok magas élelmiszerbehozatali kitétsége miatt az ukrán és orosz gabonaszállítmányok elmaradása sebezhetővé tette a térség számos országát a háború kezdeti hónapjaiban. A helyzetüket tovább rontja a tartós szárazság, ami az egész Közel-Keletet érinti. Fontos tényező, hogy Oroszország és Ukrajna is meghatározó szereplő a világ élelmiszertermelésében. A FAO adatai szerint a búzaexport 10%-a Ukrajnából, 24 százaléka Oroszországból származik, a kukorica 14 százaléka ukrán, 2 százaléka orosz, a napraforgóolaj 31 százaléka ukrán, 24 százaléka orosz export. A Közel-Kelet és Észak-Afrika esetében az orosz és ukrán élelmiszerbehozatal kb. import felét teszi ki. Ráadásul az orosz offenzíva eredményeképpen az ellátási láncok is veszélybe kerültek.

A közel-keleti régióban Izrael, Jemen, Jordánia és Libanon vannak a leginkább behozatalra szoruló (a szintén behozatalra szoruló, de nagyobb mezőgazdasági kapacitással rendelkező Egyiptom exportkorlátozásokat rendelt el, illetve importdiverzifikációba kezdett). Ezeket az államokat a háború nélkül is érintette volna a világszerte emelkedő infláció, ami több strukturális tényező összejátszásának köszönhető, de a gabonaszállítmányok elmaradása valóban komoly terhet rótt egyes társadalmakra.

Az Oroszországgal fenntartott viszonylag jó kapcsolatok is szerepet játszottak abban, hogy az ENSZ égisze alatt és Törökország közreműködésével 2022. július 22-én sikerült megkötni az ukrainai gabonaszállítmányokról szóló megegyezést,⁹⁶ ami lehetővé tette a kereskedelem újraindítását három ukrán kikötőtől – Odesszából, Csornomorszkból és Juzsnijból. Ezen kívül aláírtak egy másik egyezményt is, ami az orosz élelmiszer- és műtrágyaexportot könnyítette meg. A felek garantálták, hogy a hajók biztonságosan

⁹⁰ [Russians propel Turkish house sales to foreigners to record in 2022](#) [online] 2023.01.17. Forrás: dailysabah.com [2023.01.23.]

⁹¹ Sean Matthew: [How an influx of war-weary Russians could turbo-charge Dubai's tech scene](#) [online] 2022. 04. 22. Forrás: middleesteye.net [2023.01.22.]

⁹² Mohamed Sabry: [Egypt freezes Russian MIR payments to avoid US sanctions](#) [online] 2022.10.08. Forrás: al-monitor.com [2023.01.26.]

⁹³ [Turkiye expanding Russia payment system to assist tourists, says Minister](#) [online] 2022.04.27. Forrás: middleeastmonitor.com [2023.01.24.]

⁹⁴ [Turkiye banks abandon Russian MIR payment system, bowing to US pressure](#) [online] 2022.09.28. Forrás: middleeastmonitor.com [2023.01.24.]

⁹⁵ [Exclusive: Top U.S. Treasury official to warn UAE, Turkey over sanctions evasion](#) [online] 2023.01.28. Forrás: reuters.com [2023.01.28.]

⁹⁶ [Initiative on the Safe Transportation of Grain and Foodstuffs from Ukrainian Ports](#) [online] 2022.07.22. Forrás: un.org. [2023. 01. 23.]

közlekedhetnek a Fekete-tengeren, illetve a visszatérő hajókat a részes országokból és az ENSZ-megfigyelőiből álló csoport kutatja át (erre elsősorban az oroszok abbéli félelmeinek eloszlatására volt szükség, hogy ilyen úton is fegyverekhez juthat Ukrajna).

Az először 120 napra aláírt megállapodást október végén Oroszország felmondta a Szevasztopolban állomásozó hadihajói elleni ukrán támadásra hivatkozva. A szállítmányok újraindítása érdekében mind Törökország, mind pedig az ENSZ komoly diplomáciai tevékenységet fejtett ki (António Guterres főtitkár is Moszkvába utazott), melyek eredményeképpen novemberben folytatódhattak a szállítások, s a megállapodást újabb 120 napra meghosszabbították.⁹⁷ Mindenesetre az orosz kormány kilépési akciójával elérte, hogy rögtön 5 százalékos dráguljon a búza ára. A kilépés egy viszonylag „olcsó” eszköz volt, hogy a novemberi G20-csúcs előtt demonstrálja: képes és hajlandó használni a gabona-kártyát is.⁹⁸

A júliusi szerződés aláírás óta január végéig mintegy 18,4 millió tonna búza (28%), kukorica (46%), napraforgóolaj stb. jutott a nemzetközi piacokra,⁹⁹ ebből Spanyolország 18 százalékban, Törökország 11,5 százalékban, Kína 19 százalékban részesül, miközben közel-keleti államok (Törökországon kívül) közel 13 százalékban, köztük is főleg Egyiptom (3,7%) és Izrael (2,7%).¹⁰⁰ A régióból tehát Törökország profitálta arányaiban a legtöbbet, de a gabonamegállapodásnak köszönhetően sikerült a háború kirobbanása előtti szintre csökkent az élelmiszerárindexet, ami jelenleg is csökkenőben van, noha a 2022-es drágulás ezzel együtt is 14,3 százalékos volt, a gabonaárak pedig a 2022-es év derekán több évtizedes rekordot döntöttek meg.¹⁰¹ Ez persze nem jelenti, hogy későbbi zavarok ne ronthatnának a helyzeten; becslések szerint a gabona ára 10 százalékkal is növekedhet abban az esetben, ha Oroszország ismét kilépne (tartósan) a megállapodásból.¹⁰²

Jóllehet nem csak a háborúnak, hanem a COVID-járványnak köszönhetően is, az olaj és a gázárak szintén jelentős mértékben megemelkedtek, amelyből a különböző, energiahordozókban gazdag országok profitálhattak. Az uniós országok vezetői egymás után adták a kilincset, hogy gázszerződéseket kössenek az öböl menti államokkal (lásd német-katari gázmegállapodást)¹⁰³, vagy a szintén jelentős gázmezőkkel rendelkező Izraellel és Egyiptommal. Az utóbbi két országgal 2022 nyarán kötött megállapodást az Európai Bizottság elnöke, Ursula von der Leyen.¹⁰⁴

Az Egyesült Arab Emírségek, Katar és Algéria is fokozta az LNG-szállítást az orosz gázt egyre inkább nélkülözni kényszerülő európai piacokra, noha a régió rövid távon nem tudja pótolni az európai piacokról hiányzó kiesett mennyiséget. Ennél is fontosabb, hogy a nagy kőolajtermelők államok ellenálltak a termelés növelésére vonatkozó amerikai nyomásnak, sőt 2022. október 5-én 2 millió hordóval csökkentették a termelést, ami árfelhajtó hatással járt.¹⁰⁵

Konklúzió

Jóllehet elemzésünk nem volt célja a szovjet, illetve a Putyin-éra alatti orosz Közel-Kelet külpolitika mélyreható összehasonlítása, néhány hasonlóság azért megállapítható. Ahogy a hidegháborús időszakban, úgy Oroszország 2000/2011 után sem kívánta megváltoztatni a közel-keleti régió geopolitikai viszonyait. Éppen ellenkezőleg, a fennálló rezsim megőrzésében volt érdekelt, ami a „színes forradalmak” jelentette fenyegetés miatt Putyin szíriai beavatkozását is életre hívta.

Fontos jelezni azt is, hogy 2000 után ideológiai kötöttségek nélkül nagyobb mozgástere volt az orosz külpolitikának, s noha lényegesen korlátozottabb kapacitásokkal rendelkezett, mint egykor a Szovjetunió, a különböző országok közötti hatalmi harcokban sikeresen válhatott a kiegyensúlyozó, olykor a status quót

⁹⁷ Dorian Jones: [Ukrainian Grain Export Deal Extended Four Months](#) [online] 2022.11.17. Forrás: woanews.com [2023.01.23.]

⁹⁸ Marie Dumoulin, Tefta Klemendi: [Grain of truth: Why Russia rejoined the Ukraine food export deal](#) [online] 2022.11.10. Forrás: ecfre.eu [2023.01.23.]

⁹⁹ [Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre Vessel Movements](#) [online] 2023. 01. 23. Forrás: un.org [2023.01.23.]

¹⁰⁰ [Black Sea Grain Initiative - destination countries, cargo and UN income group](#) [online] 2023. 01. 23. Forrás: un.org [2023. 01. 23.]

¹⁰¹ Tuba Sahin: [World food prices surge 14.3% in 2022](#) [online] 2023.01.06. Forrás: aa.com.tr [2023.01.23.]

¹⁰² Christian Bogmans, Andrea Pescatori, Ervin Prifti: [Global Food Prices to Remain Elevated Amid War, Costly Energy, La Niña](#) [online] 2022.12.09. Forrás: imf.org [2023.01.23.]

¹⁰³ [Qatar to supply Germany with LNG as EU seeks secure energy options](#) [online] 2022.11.29. Forrás: ft.com [2023.01.23.]

¹⁰⁴ [EU signs gas deal with Israel, Egypt in bid to ditch Russia](#) [online] 2022.06.15. Forrás: aljazeera.com [2023.01.22.]

¹⁰⁵ [Opec: What is it and what is happening to oil prices?](#) [online] 2022.10.25. Forrás: bbc.com [2023.01.23.]

garantáló szereplővé. Ennek köszönhetően – s ezt akár diplomáciai bravúrként is értékelhetjük – jó kapcsolatokat tudott kialakítani többek között olyan, egymással szembenálló országokkal, mint Irán, Izrael és Szaúd-Arábia.

A február végén indított háború alapvetően három szempontból érintette a Közel-Keletet: 1) egyfajta stressztesztként érte az itteni államok külpolitikáját, dilemmát okozva, hogy miként viszonyuljanak a viszonylag gyorsan a Nyugat és Oroszország közötti geopolitikai küzdelemmé váló konfliktushoz; 2) a háborúval az orosz katonai jelenlétet is kihívás érte; 3) felerősített bizonyos kedvezőtlen folyamatokat, vagyis krízismultiplikátorrá vált, hiszen egy amúgy is kedvezőtlen helyzetben lévő (importra szoruló) régióban növelte az élelmiszerárakat, s jóllehet a szénhidrogénekben gazdag országok számára az egy ideig megemelkedett gáz- és olajárak kedvezőek voltak, a behozatalra szoruló államok esetében (lásd például Törökországot) további terhet jelentettek az államháztartásra.

Az elmúlt közel egy évben a közel-keleti országok alapvetően az egyensúlypolitikához folyamodtak, s bár többnyire elítélték Oroszországot, de nem csatlakoztak a szankciókhoz. Az egyensúlyozási politikából eddig Törökország termelte a legtöbb hasznot. Ugyanakkor az amerikai szankcióktól való félelem miatt az orosz MIR-rendszerhez való csatlakozást a legtöbb állam, Irán kivételével, igyekezett elkerülni.

Az egyensúlyozás keretein belül egyes államok – főleg Törökország és az Emírségek – igyekeznek hasznot húzni a konfliktusból főleg az oroszok befogadásával, illetve a szankciók kijátszásával. Az egyensúlypolitika fennmaradásában várhatóan fontos szerepe lesz annak, hogy az Egyesült Államok mekkora nyomás alá fogja helyezni a Moszkvával jó és jövedelmező kapcsolatokra törekvő államokat. A jó orosz kapcsolatok megtartása mellett a régió gazdagabb államai ugyanakkor humanitárius segítséget nyújtanak Ukrajnának, illetve Marokkó és Törökország katonailag is támogató partnere a kelet-európai országnak.

Bár az orosz 'villámháborús' tervek összeomlása miatti csapatkivonások után rövid ideig úgy tűnt, hogy az orosz katonai jelenlétet akár fel is számolhatják a régióban, ez nem történt meg, sőt, Moszkva képes volt a stratégiai befolyását is fenntartani. Ennek látványos példája Törökország Szíriába tervezett intervenciójának orosz megakadályozása. Jóllehet egyelőre Oroszország mindinkább elszigetelődik és harctéri sikerek sem nagyon kísérik a háborúját, de a közel-keleti térségben még mindig fontos kiegyensúlyozó aktornak látják a helyi szereplők (főleg Szíriában és Líbiában), illetve a jelenlegi versengő heteropolaritás (egyik) stabilizáló szereplőjének.

Gazdasági szempontból a háború tovább polarizálta a régiót: míg a szénhidrogén-exportőrök jelentős bevételeket könyvelhettek el, addig a többi állam a dráguló élelmiszer- és energiaárak miatt komolyabb nehézségekkel kényszerült szembenézni. Az élelmiszerellátás szempontjából eleve sérülékeny régiót egyértelműen kedvezőtlenül érintette az ukrán gabonaszállítmányok visszatartása is. A gyengébb állami kapacitásokkal, vagy egyenesen polgárháborúval küzdő régiókban ezek a kihívások még komolyabb gondot okoztak az ott élőknek. Az ENSZ és Törökország közvetítésével elért 2022 nyári élelmiszerszállítási meg egyezés enyhített a kialakult helyzeten. Jóllehet az ukrajnai háború nem okozója a régiót érintő élelmiszerellátási nehézségeknek, hiszen az elsivatagosodás, a klímaváltozás, aszály, a gyenge államok vagy háborús zónák léte ettől független, de az eleve sebezhetőbb helyzetben lévő régióban az orosz-ukrán háború fokozta a nehézségeket, amelyek hosszabb távon – a jelzett strukturális tényezők tartós megmaradása és romlása mellett – társadalmi feszültségek növekedéséhez vezetnek.

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

ELEMZÉSEK 2023/2

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóintézet munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Szerkesztés és tördelés:
Tálas Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2019 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012–2019: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)

2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)

2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Egeresi Zoltán, 2023